

Autor nije na tome stao: on je ponovno izdao Mučeništvo svetih Hermagore i Fortunata (*Passio sanctorum Hermachorae et Fortunati*) (485–504), s varijantom glavnih rukopisa i ponovno dokazao da je pravi majstor i u egdotici.

Knjiga je popraćena bogatim kazalima osoba, mjesta i stvari (507–535).

Čitajući knjigu svatko će odmah uočiti dvije osobine pisca.

Prije svega, veliku načitanost i temeljito poznavanje problematike, koji imaju za posljedicu da za svako pitanje i za svaki problem autor u bilješkama daje vrlo detaljne informacije, koje djeluju akribično i nisu puki popis literature, već i nešto mnogo više. Naime, autor upoznaje čitatelja i sa *statut quaestionis* u današnje vrijeme, na koji se čitatelj može s pouzdanjem osloniti.

Druga je osobina trijezno razmatranje vrela i donošenje zaključaka na osnovi onog što vrela doista javljaju, a ne onog što bi pojedini čitatelj želio u njima naći. Autor je postigao dobru ravnotežu između oslonca na vrela, s jedne strane, i intelektualnog napora osmišljavanja vlastite koncepcije, bez kojeg bi se znanstveni rad svodio na puko nizanje činjenica, s druge strane.

Ukratko, naše je mišljenje da je knjiga uzorno napisana i da ona predstavlja važan novi korak razumijevanju širenja kršćanstva ne samo na području današnje Slovenije nego i mnogo šire.

Za hrvatske čitatelje knjiga je izvanredno korisna. Napomenuli bismo samo neke podatke i autorova uvjerljiva razmišljanja: pitanje Ilirika u Rim 15,19 (28 i d.); početak kršćanstva na širem području Sirmija i Salone (36 i d.); problem naziva akvilejskog patrijarha, osobe Hermagore i širenja kršćanstva u Panoniju (60–80); formula akvilejskog simbola vjera (123 i d.); pitanje istarskih mučenika (138 i d. i 410 i d.).

Hrvatskog će čitatelja sigurno zainteresirati autorovo stajalište o ubiciranju Stridona. Po autoru »dosad najuspješniji pokušaj lokaliziranja Stridona« jest prijedlog našega uglednog arheologa M. Suića, po kojem bi se Stridon nalazio »sjeverozapadno od Tarsatike« (459), ali autor spominje i drugu tezu, po kojoj bi se Stridon nalazio negdje između Dalmacije i Panonije Savije. Pitanje zavređuje da ga se u hrvatskoj literaturi ponovno otvori, to više što su mnoge dosad iznesene teze plod slabo uspješnih lingvističkih i etimoloških dosjetki ili podvjesno izraženog domoljublja i lokalnog patriotizma.

Lujo Margetić

Stanko ANDRIĆ, Čudesa svetoga Ivana Kapistrana – povijesna i tekstualna analiza, Slavonski Brod – Osijek, 1999.

Stanko Andrić, diplomant zagrebačkoga Filozofskog fakulteta (francuski i latinski jezik i književnost), okončao je svoje srednjovjekovne studije na Srednjoeuropskom sveučilištu u Budimpešti uspješno obranivši doktorsku tezu koja se pojavila na hrvatskom knjižnom tržištu, a predmet je ovog prikaza. Već sam pogled na korice, te iščitavanje odlomaka recenzija Sofije B. Gajano (Terza Università di Roma) i Andre Vaucheza (Ecole française

de Rome) pokazuju i više nego jasno kako je riječ o neklasičnom djelu, štoviše, napisao bih, avangardom za okvire hrvatske historiografske produkcije.

Monografija o čudesima Ivana Kapistrana ne razvija se pravocrtno, ali joj to nije nedostatak. Naime, studija se može čitati selektivno, budući da je pet poglavlja pretežito »tehničkijeg i specifičnijeg interesa« (2, 4, 5, 6, 7), a tri se mogu čitati kao skraćena verzija monografije (1, 3, 8). Ja sam se upustio u čitanje koristeći se spomenutim sugestijama pohranjenim u uvodnom dijelu knjige i dobio, odmah na početku, zaokružen pogled u posljednje godine Kapistranova života.

Prva cjelina *Put u Ilok* postavila je bazu za ono što će se poslije razvijati. Pruža se opis stanja u Redu sv. Franje XIV. i XV. stoljeća, s posebnim osvrtom na opservante, gdje je Kapistran glavni ideolog. Povijest opservanata u Bosni i Ugarskoj također zaprema nekoliko stranica monografije. Autor se osvrće na tezu Stefana Damiana i Filippa de Marchisa, koji iznose mišljenje da je Kapistran došao umrijeti u Ilok, čime se zaokružuje, po njima, njegov biografski ciklus. Naime, ta dvojica istraživača drže da je Kapistranov otac vjerojatno podrijetlom iz iločkog kraja. Andrić tu vezu razrađuje ukazujući na njezinu zamršenost i neizravnost. Nadalje, prati njegov dolazak u Ugarsku sredinom svibnja 1455., gdje je u veljači 1456. od papinskog legata službeno postavljen za zapovjednika križarske vojske. Slijedi kraći presjek kroz svečeve zadnje godine života provedene u Srednjoj Europi te napose u Ugarskoj. Kad je riječ o Ivanu Kapistranu, ne može biti nespomenuta beogradska pobjeda kojoj, kao i njezinoj hagiografiji, biva posvećeno posebno poglavlje. Autor ne ulazi u opširnije razlaganje bitke za Beograd (14. – 22. srpnja 1456.), glede koje prihvaća u potpunosti sud fratra Michaela Bihla, tj. da »complexio rei et controversiae specialem dissertationem efflagitat«.

Treća glava *Posljednji mjeseci i smrt* nastavlja i zaključuje započeto pripovijedanje o životnom hodu ovog sveca. Pismo o beogradskoj bitci, što ga donosi kroničar Franjevačkog reda Nikola Glassberger u svom djelu, a pripisuje ga samom Kapistranu, jest, gledajući sadržajno, po Andriću apokrifno, što i dokazuje u idućem tekstu. Prati se svečev dolazak u Ilok, feud Nikole Iločkog, kao i njegov boravak u iločkom samostanu, gdje i umire. Andrić razrješava sintagmu »occulta via«, koja je »mučila« neke povjesničare iločke crkve, a odnosi se na prijenos svečeva mrtvog tijela iz samostana u crkvu, budući da su pobožni ljudi opsjedali taj sveti prostor. To čini na način da u navedenoj sintagmi vidi jednostavno značenje manje uobičajene staze, koja je vodila do nekog od sporednih ulaza u crkvu. Osvrće se na prikaz svečevih posljednjih dana u očima Kapistranova pratioca Ivana iz Tagliacozza te si postavlja pitanje: »U kojoj je mjeri usklađenost s književnim receptima mogla umanjiti činjeničnu pouzdanost Tagliacozzova izvješća?« (69). Andrić odgovara »Vjerojatno tek neznatno« (69). No da je Ivan iz Tagliacozza razmišljao u okvirima već zadanih hagiografskih toposa, potvrđuje niz primjera koji ilustriraju »usidrenost« Kapistranove biografije u franjevačkoj hagiografiji.

U osmoj cjelini *Neki povijesni aspekti posmrtnih čudesa* doznajemo o tipologiji čuda. Čak 93,7% svih čudesa post mortem evidentiranih u Iloku, različita su izliječenja. Slijedi po brojnosti važna skupina izbavljenja iz sužanjstva, i to 4,6% svih čudesa. U tekstu su dani neki karakteristični primjeri koji ilustriraju spomenute grupe čudesa. Kad je riječ o bolestima, Andrić zapaža: »Moj je općenit dojam da zbirke čudesa teže davanju slikov-

nih, upečatljivih, kadšto pretjeranih opisa« (263). Nadalje, ocrtava »sociografski sliv« svetišta u Iloku. S tim u vezi Ilok je »po svemu sudeći upravo tijekom proljeća 1457. počeo preuzimati svoju novu ulogu hodočasničkog središta« (271). Prilikom rekonstrukcije zemljopisnih dosega Kapistranovih čudesa nailazi se na teškoće u identifikaciji toponima koji se navode u zbirkama. Andrić uočava da je 1461. došlo do »relativnog iscrpljenja ove pobožnosti u Iloku i njegovu neposrednu susjedstvu« (276), pa glavina mirakulana-ta dolazi iz daljine veće od dva dana hoda od Iloka. Socijalna i spolna distribucija čudesa obrađena je u zasebnom poglavlju. Za razliku od zemljopisnog podrijetla užitnika čudesa, koje je naznačeno u gotovo svim izvješćima, njihova zanimanja ili društvene pripadnosti obznanjuju se tek sporadično. U konačnoj analizi, društveni rang ili zanimanje utvrđeni su u 156 izvješća o čudesima (ili 31% ukupnog broja). Strukturu te skupine donosi u tablici.

U drugoj glavi naslovljenoj *Portret grada* autor ocrtava kasnosrednjovjekovna gospodar-ska, vjerska i etnička obilježja toga gradića na granici Slavonije i Ugarske jer »temeljito proučavanje Kapistranovih posmrtnih čudesa ne može se zamisliti izvan njihova lokalnog i regionalnog povijesnog konteksta« (37). Autor govori i o smještaju Iloka u administra-tivnom kao i crkveno-jurisdikcijskom smislu.

Četvrta cjelina *Počeci kanonizacijske kampanje 1456.–1463.* započinje diskursom o šire-nju vijesti o svečevoj smrti, a nastavlja o Jakovu Markijskom kao nasljedniku Kapistra-novu u Ugarskoj, ali i njegovu angažmanu s obzirom na Kapistranovu kanonizaciju. To-me slijedi razlaganje o dugom odlaganju Kapistranova uzdizanja na oltar za Piccolomini-jeva pontifikata, što autor dovodi u vezu s »politikom papinskih kanonizacija« (80), koja je ovom prilikom odražavala odnos među franjevcima opservantima i konventualcima. Andrić se u nastavku teksta bavi kronologijom pisama upućenih papi i kardinalu i zbirki čudesa. Tako je prva zbirka ona koju su sabrala tri iločka građanina, a sačuvana je u dva primjerka, od kojih se jedan čuva u napuljskoj Biblioteca Nazionale, a drugi u pariškoj Bibliotheque nationale. Andrić zaključuje da je napuljski rukopis »... nesumnjivo izvorni dokument iz 1460., napisan rukom iločkog notara, Guida iz Arezza« (91), dok je pariški »vrlo vjerojatno« rani prijepis rukopisa napuljskog, tj. neznatno iskrivljena kopija. Za-nimljiv je grafički prikaz jednog od dokaza. Postoje još dvije zbirke čudesa koje se mogu izravno povezati s onom koju je iločki odbor dovršio 1460. a čuvaju se u Irskom franje-vačkom kolegiju u Rimu. Andrić ih smatra djelom istog autora, Ivana Gesztia, čemu u daljnjem tekstu donosi argumentaciju citirajući i uspoređujući dijelove zbirki. Slijedi gra-fički prikaz kronološkog odnosa triju ranih zbirki (napuljska i dvije iz Irskog kolegija). Kako je fra Petar Soproni, jedan od Kapistranovih suradnika, autor još jednog napisa ve-zanog za beogradskog junaka, to je i ovaj predmet Andrićevog razmatranja. Cjelina za-vršava osvrtom na dvije *vitae* o Kapistranu, autora Nikole od Fara i Kristofora iz Varese, a njihova je važnost u proučavanju čudesa počinjenih za svečeva života.

Kanonizacijska kampanja od 1460-ih do 1526. peta je cjelina u kojoj su predmet razma-tranja ostale zbirke čudesa, kao i prepreke koje se javljaju u beatifikacijskom nastojanju. U doba pape Lava X. (1513.–1521.) nastupa obnavljanje kampanje, kada je spomenuti dopustio štovanje u biskupiji Valva i Sulmona te je bulom iz 1519. imenovao odbor kojim je konačno otvoren službeni kanonizacijski proces. Pad Iloka pod Turke u kolovozu

1526. događaj je koji za sebe veže i sudbinu Kapistranovih relikvija. Tu zagenetku Andrić ne rješava, ali daje pregled poznatih teza o mogućem ishodu. Osvrt na dva kodeksa iz samostana sv. Izidora u Rimu, a tri zbirke čudesa, koje su proizvod kasne faze srednjovjekovnog procesa, ispunjaju ovu cjelinu. Prije ispitivanja sadržaja triju novih zbirki čudesa autor olakšava čitatelju usvajanje rezultata izrađenom shemom iz koje su lako čitljive stranice objavljenih transkripcija, pripadajuće im stranice folija iz kodeksa, te analogno pripadajuće zbirke. Sam je kraj rezerviran za dodatak zbirke koja sadrži čuda činjena poslije smrti, a čija je svrha, po Andrićevim riječima, »... da dade nazrijeti kako je prostrano polje Kapistranove čudotvorbe koje ostaje neistraženo u službenim repertorijima« (173). *Kapistran kao čudotvorac za života* šesta je cjelina. Andrić smatra da čudesa in vita zavređuju naglašenu pozornost, jer nam mogu otkriti ponešto o svečevim vlastitim stavovima prema činjenju čuda kao i dati priliku za zanimljive usporedbe i kontraste. Tako doznajemo kako Kapistran ne bi nikada bio sumnjičav glede stvarnosti nekog čuda. »On je govorio s dužnim poštovanjem čak i o čudesima koja su se dogodila njemu samome...« (179) kao što nije bio sumnjičav ni »... kada se radilo o čudesima drugih (pa bili to i suvremenici)« (180). U priči ovdje sažeto iznesenoj, o kazni očitovanoj na vlastitoj ženi koja nije pristala na njegov nagovor da položi zavjet djevičanstva, zrcale se Kapistranovi krajnje kruti nazori u odnosu na spolnost. Ostali korpus svečevih čudesa in vita moguće je tematski podijeliti u nekoliko skupina: viđenja i proroštva, čudesa nad neživom prirodom i životinjama, egzorcizmi, izlječenja.

Morfologija posmrtnih čudesa, kao sedma cjelina i posljednja koju ovdje predstavljamo, sastavljena je od devet podnaslova koji raščlanjuju kapistranovske posmrtno priče o čudu. Andrić se osvrće na morfološku analizu bajke Vladimira Proppa te na slične analize, izravno ili neizravno nadahnute Propom, pokušavajući i sam uočiti priču o čudu kao narativnu strukturu. Predmet će ovdje »... biti rasčlanjen u svoje strukturalne sintagmatske jedinice, a svaka od tih jedinica bit će razmotrena u svojim paradigmatskim varijacijama« (206). Tekst je satkan od daljnjih devet poglavlja: *Nesreća i njezine okolnosti*, *Neuspješni pokušaji*, *Otkrivanje sveca*, *Oblici prošnje*, *Uloga posrednika i pomoćnika*, *Dinamika događanja čuda*, *Iskazi zahvalnosti*, *Nemarnost i kazna* te *Svjedočenje o čudu*. Ova razmatranja donose bogatstvo nadnaravnih intervencija čiji je posredovatelj iločko Kapistranovo svetište od kasnih 1450-ih do ranih 1520-ih.

Završni dio knjige donosi tri priloga: *Izvori za povijest Kapistranove kanonizacijske kampanje od 1456. do 1526.*; *Jedan tip Kapistranovih posmrtnih čudesa: izbavljenja iz zatočeništva* (na latinskom) te *Mjesta podrijetla užitnika Kapistranovih posmrtnih čudesa* (pregledno izneseni u tablici). Slijedi sažetak na francuskom za svaku cjelinu, *Izabrana bibliografija* te *Kazalo osoba i mjesta*.

Ovom je knjigom omogućen pristup minulom vremenu kroz optiku ozbiljnog znanstvenika koji je istodobno i priznati pisac (*Povijest Slavonije u sedam požara*, *Enciklopedija ništavila*, *Dnevnik iz JNA*). Stanko Andrić nam se ovim radom predstavio kao povjesničar na pravom tragu dosega suvremene europske i svjetske historiografije. Za vjerovati je kako njegov primjer neće ostati usamljen, već da će biti prihvaćen kao izazov novim i zrelim snagama u dimenzijama spomenute znanosti.